

JAARBERICHT 2020

Terugblik op 2020 – Uitvoeringsprogramma Bodem en Ondergrond

Het stokje goed overdragen

Borgen. Verbinden. Afronden. Overdragen. Doorgeven. Deze woorden stonden centraal bij het UP in 2020. De convenantpartijen werken inmiddels tien jaar samen en dit jaar is het moment gekomen om de ondersteuning vanuit het Uitvoeringsprogramma (UP) af te sluiten. En dat vraagt voorbereiding. Kennis en producten moeten worden geborgd en toegankelijk gemaakt voor de decentrale overheden en netwerken. Andere activiteiten zijn nog niet afgerond en moeten door blijven lopen. De taak van dit jaar was dan ook om te zorgen voor een goede overdracht, en de verbinding te blijven leggen met andere domeinen. Het UP zal ophouden, maar haar kennis, ervaringen, projecten, producten en netwerken blijven beschikbaar voor de samenwerking binnen en buiten de sector.

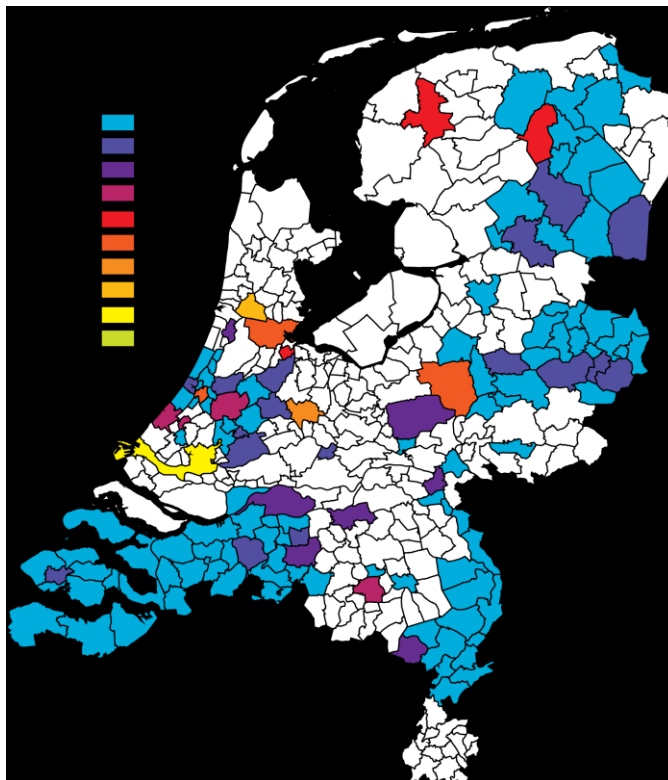
Overdracht aan (kennis)netwerken

Afgelopen jaar zagen we dat een aantal regionale bodemnetwerken om ons heen volwassen geworden zijn. Zo hebben zij verbindingen gelegd met bijvoorbeeld netwerken in energie, klimaat en landbouw. Bodem wordt daardoor steeds beter integraal onderdeel van gesprek bij visie en planvorming op deze thema's en bij ruimtelijke inrichting. Die succesvolle netwerken hebben het vermogen zichzelf verder te organiseren en uit te breiden. Een aantal regionale netwerken heeft echter nog wel behoefte aan ondersteuning in kennis, capaciteit en middelen bij het doorgroeien in de verbindende rol die ze vervullen. Dit wordt ondersteund door de kennisinfrastructuur, gericht op regionale kennissteunpunten. Dit wordt vanaf 2021 opgezet en zal onderdeel uitmaken van de bestuurlijke afspraken voor Bodem en Grondwater.

Gelukkig blijven veel netwerken bestaan, zoals bijvoorbeeld het Intermediair Kennisnetwerk BodemEnergie (IKBE) en KANS. De WEB-Taakgroep Bodeminformatiebeheer zal doorgaan met de activiteiten van het Netwerkoverleg Bodeminformatiebeheer. De WEB-Taakgroep Grondwater vervolgt met een aantal UP-activiteiten rond grondwater. Ook Bodembeheer van de Toekomst zal nog zeker komend jaar de gemeenten ondersteunen bij de voorbereiding naar de komst van de Omgevingswet.

Het UP financiert jaarlijks diverse projecten op het gebied van Kennis. Het is belangrijk (nu meer dan ooit) om deze kennis goed over te dragen. Het resultaat? De netwerken bepalen op basis van hun behoefte en urgentie waar ze de middelen aan willen besteden. Want zo komen mensen bij elkaar met energie omdat ze een onderwerp belangrijk vinden. Met deze concurrentiegerichte dialoog zijn kennisvragers en –aanbieders met elkaar in gesprek en ontstaat een gezamenlijk helder beeld wat de kennisvragen op dit moment op dit onderwerp zijn. De kennis wordt gezamenlijk ontwikkeld, zogenaamde co-creatie. Daarbij ligt in de uitvraag de nadruk op de distributie van de kennis die we opdoen, zodat dit ook echt door gaat werken. Kennis krijgt immers pas waarde als deze gebruikt wordt.

Uit sommige grote kennisprojecten kwam een vervolgvraag voor verdiepend onderzoek naar voren, die werd uitgezet via de overheden. In 2020 heeft dit geresulteerd in zo'n dertig regionale, kleinere projecten, gespreid over Nederland. Alle kennisproducten uit het kennisspoor van het UP zijn te vinden op <https://www.bodemplus.nl/bibliotheek>. Ook zijn de geleerde lessen uit vijf jaar UP kennisspoor opgetekend (link naar rapport wordt later toegevoegd).

Landelijke spreiding kennisprojecten

Afronden saneringsoperatie

In 2020 ronden we de laatste monitoringsronde af rond de voortgang van de locaties die in 2016 zijn aangemerkt als spoedlocaties voor sanering. Dit loopt voorspoedig: de helft van de locaties is afgehandeld en 43 procent is in uitvoering (inclusief veel van de locaties die na 2015 nog zijn toegevoegd). De laatste 7 procent is nog niet gestart. Het gaat dan om de meest complexe locaties, waar gezocht wordt naar creatieve financieringsvormen. Hierop is wel veel inzet van de bevoegde overheden. Het is nu werken aan draagvlak en draagkracht van de eigenaren voor de uitvoering.

De nazorg van de verontreinigde IBC-locaties (Isoleren, Beheersen en Controleren) zal waar mogelijk verder worden afgebouwd. In Gemeenschappen of Practice delen gemeenten, provincies, kennisinstituten en adviesbureaus kennis over deze afbouw. Via een vouchersysteem konden beheerders van nazorglocaties de kennis inkopen vanuit een groep van publiek-private deskundigen. Er wordt met een Impulsteam gewerkt aan een aantal aanvullende ondersteunende activiteiten om de nazorglasten verder te verlagen. Deze ondersteuning heeft in 2020 handen en voeten gekregen, maar in de uitvoering wordt nog wel aangelopen tegen een aantal hardnekkige hobbels (zoals soms nog teveel sectoraal denken en - budgettering). Via diverse mogelijkheden maakt het Impulsteam gemeenten en provincies bewuster van de mogelijkheden voor afbouw in de context van gebiedsontwikkeling.

Overdracht aan gemeenten en provincies

Ondanks deze mooie voortgang op het gebied van de saneringsoperatie, zijn er nog voldoende opgaven op het terrein van bodemkwaliteitszorg:

- Preventief: Voorkomen dat bodemverontreiniging optreedt en nieuwe gevallen van bodemverontreiniging ongedaan maken. Hieronder vallen ook Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS).
- Duurzaam beheer: Beleidsvorming en toezicht op het hergebruik van bij werkzaamheden vrijkomende licht verontreinigde grond.
- Curatief: Aanpak van historisch spoedeisende gevallen van bodemverontreinigingen.

Op 1 januari 2022 gaat de Omgevingswet in werking. Op dat moment is de zorg voor de bodemkwaliteit en het beheer van bodemverontreiniging aan de bevoegdheid van gemeenten toegewezen. De zorg voor het grondwaterbeheer is aan provincies toebedeeld. Ze hebben daarvoor beiden budget nodig om zich voor te bereiden. En daarbij kunnen zij een perspectief op de uitvoering van en kennis over die taken, in samenwerking met de omgevingsdiensten, goed gebruiken. Hoeveel budget daarvoor beschikbaar komt, is op dit moment niet scherp. Dit maakt een goede voorbereiding moeilijker. Maar omdat bodem en grondwater één systeem vormen moeten de partijen het gezamenlijk aanpakken.

Deze gezamenlijke aanpak geldt bijvoorbeeld ook voor diffuus lood en PFAS. In 2020 heeft het UP de bevoegde overheden ondersteund om de resterende opgave op deze gebieden in beeld te brengen. Er blijven echter onzekerheden en de oplossingsrichtingen (en daarmee gepaard gaande kosten) zijn zeer divers. We kunnen hier leren van de werkwijze bij de spoedopgave: een programmatische aanpak met daarin: een inventarisatie naar locaties en urgentie, landelijke kaders, aansluiten op bouwmomenten waar mogelijk en gebruik maken van elkaars tools, kennis en ervaring.

Overdracht naar een gebiedsgerichte aanpak

De Kaderrichtlijn Water (KRW) stelt dat er geen achteruitgang mag zijn in grondwaterkwaliteit. Mede door een aantal droge zomers is de bewustwording van het belang van het bodem- en watersysteem en een volledige gebiedsbenadering toegenomen. Dat vraagt om regionale samenwerking tussen provincie, gemeenten en waterschappen op gelijkwaardige basis. In veel omgevingsvisies zien we nu als leidend

principe inmiddels terugkomen dat het gaat om het bodem-watersysteem als geheel, een goede ontwikkeling. Nu is het tijd voor de volgende slag; dit opnemen in omgevingsplannen. Niet meer stuk voor stuk kleine oplossingen zoeken, maar een gebied als geheel beschouwen.

Afgelopen jaar ondersteunde het UP diverse trajecten om hier ervaring mee op te doen:

- Met het programma 'Aan de slag met de Omgevingswet' werkten we aan het concretiseren van vrijwillige programma's rond grondwater middels [een navigator](#). We maakten een [visual 'Grondwater, onze onzichtbare verbinder'](#), zodat het gelijkwaardige gesprek over regionale grondwateropgaven goed kan worden gevoerd;
- We hebben een online leermodule grondwater ontwikkeld, [zie e-magazine](#).
- Samen met het Nationaal Kennisprogramma Bodemdaling werkten we aan Actief Grondwaterpeilbeheer in bebouwd gebied. Hoe kun je eenvoudig het waterpeil sturen om bodemdaling te beperken;
- In samenwerking met de waterschappen en Rijkswaterstaat diepten we het [handelingsperspectief 'Natuurlijke lozing Oppervlaktewateren'](#) verder uit.

De transitie naar een integrale aanpak

Op veel dossiers zullen de overheden en bedrijfsleven gezamenlijk de handschoen op moeten pakken, bij voorkeur op een programmatische wijze. Kijkend naar de uitdaging moeten zij komen met een handelingsperspectief, dat is gericht op integraal verbinden (met de andere, eerder genoemde, thema's). Zo gaan ze echt samen met de opgave aan de slag.

Samen met Drift deden we een onderzoek naar de het integraal meenemen van bodem en ondergrond bij maatschappelijke opgaven (zoals eerder genoemd in dit jaarbericht). Dit onderzoek heeft geleid tot een Transitieagenda voor Bodem en Ondergrond met een aantal aandachtspunten voor het vervolg hiervan. Duidelijk is dat deze transitie nog lang niet is afgerond, en dat het zich niet laten sturen. Voor het vervolg is het goed meer aandacht te besteden aan het ontwikkelen van een gemeenschappelijke taal ([zie emagazine](#)) en het verankeren van de geleerde lessen. De zoek- en leerprocessen op kleine schaal worden vertaald naar het doorbreken van de dominante manier van denken, doen en organiseren, bijvoorbeeld door inbedding in wet- en regelgeving. Zo kunnen we de stap maken van het uitvoeren van pilots naar het mainstream maken van dat integraal werken.

De Mijnbouwwet gaat niet op in de Omgevingswet. Juist op energiegebied spelen de mijnbouwactiviteiten, dus dit werkt door in het domein van provincies en gemeenten ([zie emagazine](#)). Geothermie valt bijvoorbeeld onder de bevoegdheid van het ministerie van Economische Zaken, maar heeft raakvlakken met grondwater, drinkwater en warmtenet-ontwikkeling. Dit jaar hebben we, in een traject met de ministeries van Economische Zaken en Infrastructuur en Waterstaat, provincies, gemeenten en brancheorganisaties, een advies geschreven om die twee wetgevingen beter op elkaar aan te sluiten. Aan de andere kant zijn decentrale overheden geïnformeerd waar de mogelijkheden liggen op het gebied van mijnbouw.

Om de verbinding te leggen tussen bodem en de Regionale Energie Strategieën (RES) is in 2020 het onderzoeksrapport afgerond (rapport wordt later toegevoegd)

Overdracht aan de Werkgroep Afspraken

Een groot gedeelte van de overdracht van de UP-activiteiten ging via de Werkgroep Afspraken, die is gericht op de bestuurlijke afspraken Bodem en Grondwater na 2020. Zo konden we zorgen voor de aansluiting met het UP richting het tussenjaar (2021) en uiteindelijk met de nieuwe bestuurlijke afspraken.

Het UP heeft hiervoor input geleverd zodat de Werkgroep het kan benutten voor het proces van de vervolgspraken.

Uiteraard dragen we alle adviezen en lessons learned, zoals beschreven in dit jaarbericht over. Bijvoorbeeld op het gebied van Kennis en de Transitieagenda. Ook leverden we een rapportage op aangaande kosten en financiering van de resterende bodemopgave en we hebben een overzicht gemaakt van alle binnen het UP actieve werkgroepen en de resterende opgaven. Bij een aantal onderwerpen (diffuus lood, warme overdracht en het advies om de spoedmonitoring voort te zetten) was ons advies om deze ook na 2020 door te zetten.

Het komende jaar zal een overgangsjaar vormen naar de samenwerking onder de Omgevingswet. De daarbij noodzakelijke hulpconstructies (zoals een goede kennisinfrastructuur) zijn nog in ontwikkeling. Het UP kan dus nog niet het stokje direct overdragen. Rijkswaterstaat / Bodem+ staat gelukkig klaar om te voorkomen dat er grote gaten gaan vallen.

Communicatie over overdracht en afronden

Helaas konden veel fysieke bijeenkomsten dit jaar niet doorgaan, maar daar zijn gelukkig andere vormen voor gevonden, eindigend in het Follow UP Festival ('Samenwerken geeft veerkracht aan de bodem') eind november. Verder hebben we een infographic gemaakt met alle communicatielijnen, om mee te geven aan de Werkgroep Afspraken. We hebben artikelen 'buiten de bodem' georganiseerd, zoals in vakbladen EnergiePlus en Rooilijn. En we maakten, als klap op de vuurpijl, twee prachtige e-magazines die de resultaten van het UP helder belichtten. Daarnaast is een online bibliotheek geopend waar alle projecten en producten van het UP op gestructureerde wijze zijn opgeslagen.

Follow Up Festival

Surf mee

Het belangrijkste doel in ons werkplan 2020 was de overdracht. We maakten dat toen er nog geen sprake was van corona. Ondanks alles is vrijwel het hele plan uitgevoerd; dat verdient zeker een compliment voor het samenwerkingsverband. Al met al is het geweldig om te zien wat er de afgelopen tien jaar allemaal is gebeurd, tot in de haarvaten van de regio's. Het UP heeft daarbij kunnen helpen door te agenderen, signaleren en actief te ondersteunen.

De toekomst van bodem en ondergrond zit wat ons betreft in integraal werken, het blijven leggen van verbindingen en samenwerken. We zijn al een heel eind op weg; we hebben veel kennis ontwikkeld, inzichten opgedaan, netwerken gesteund, projecten in de regio gestimuleerd en nog veel meer. Nu is het tijd om het stokje door te geven, zodat dat allemaal op de goede plek terecht komt.

Al met al hebben we een golf gecreëerd, een energie gestart, een web van samenwerking en netwerken gesponnen. Hierop kunnen partijen ook lang ná het UP nog blijven surfen om de kennis en ervaring op te halen.

BODEMCONVENANT.NL

Rijksoverheid

Interprovinciaal Overleg

 UNIE VAN
WATERSCHAPPEN

V N O N C W

 MKB
Nederland